

3. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский ; [ред. и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; пер. М. Л. Гаспарова]. — 2-е изд. — М. : Мысль, 1986. — 571 с.
4. Лифинцева Т. П. Образ Диониса в философии Ницше : трагедия мыслителя / Т. П. Лифинцева // История философии. Вып. 8. — М. : ИФ РАН, 2001. — С. 47–56.
5. Мислителі німецького романтизму / [упоряд.: Л. Рудницький, О. Фешовець]. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. — 588 с.
6. Ницше Ф. Повне зібрання творів : критично-наукове видання у 15 т. / Фрідріх Ницше. — Т. 1 : Народження трагедії ; Невчасні міркування I–IV; Твори спадку 1870–1873. — Львів : Астролябія, 2004. — 770 + XII с.
7. Ницше Ф. Полное собрание сочинений : в 13 т. / Фридрих Ницше. — Т. 7 : Черновики и наброски 1869–1873 гг. — М. : Культурная революция, 2007. — 720 с.
8. Ницше Ф. Полное собрание сочинений : в 13 т. / Фридрих Ницше. — Т. 1/1 : Рождение трагедии. Из наследия 1869–1873 гг. — М. : Культурная революция, 2012. — 416 с.
9. Ницше Ф. Сочинения : в 2 т. / Фридрих Ницше. — Т. 1 : Литературные памятники. — М. : Мысль, 1990. — 829 с.
10. Шопенгауэр А. Собрание сочинений: в 6 т. / Артур Шопенгауэр. — Т. 1 : Мир как воля и представление. — М. : Республика, 2011. — 495 с.
11. Bishop P. Nietzsche and Weimar aesthetics / Paul Bishop, R. H. Stephenson // German Life and Letters. — 1999. — Vol. 52, Issue 4. — P. 412–429.
12. Burnham D. Nietzsche's The birth of tragedy: a reader's guide / Douglas Burnham and Martin Jesinghausen. — London, NY : Continuum International Publishing Group, 2010. — 2002 p.
13. Nietzsche F. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. Herausgegeben von Giorgio Colli und Mazzino Montinari / Friedrich Nietzsche. — Band 1. Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen I–IV. Nachgelassene Schriften 1870–1873. — Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München. Walter de Gruyter, Berlin / NY, 1988. — 925 s.
14. Young J. Nietzsche's Philosophy of Art / Julian Young. — Cambridge University Press, 1992. — 170 p.

T. Lyuty

NIETZSCHE'S "THE BIRTH OF TRAGEDY": CONTEXT, IDEAS, IMPACT

The article is focused on the ideas and the contexts, as well as the main influences on Nietzsche's first large work "The Birth of Tragedy".

Keywords: tragedy, culture, music, Apollonian and Dionysian.

Матеріал надійшов 23.02.2013 р.

УДК 128/129(470)“18/19”

Жерибор О. І.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ ДУШІ У ФІЛОСОФІЇ ЛЬВА ЛОПАТІНА

Статтю присвячено дослідженню проблеми душі у філософії відомого російського мислителя кінця XIX — початку XX ст. Льва Лопатіна.

Ключові слова: Лев Лопатін, спіритуалізм, душа, дух, явище, субстанція, час, дія, активність, безсмертя душі.

Проблема душі є однією з ключових у філософії відомого російського мислителя кінця XIX — початку XX ст. Льва Михайловича Лопатіна (1855–1920). Навколо неї розгортаються його антропологічні, етичні та метафізичні розвідки, а теза про духовність усього сущого є однією з аксіом філософської системи мислителя. Попри зростання уваги дослідників до творчості Лопатіна, такий важливий аспект його філо-

софування, як розуміння сутності душі, й досі залишається побіжним предметом дисертаційних досліджень загального характеру (див., напр., [1; 12]) або ж збірок, присвячених історії психології в Росії [4]. Виняток становить невеличка розвідка російського дослідника Миколи Ільїна [3], котрий не лише звертає увагу на значущість поняття душі у творчості мислителя, а й убачає в ньому визначальний чинник його фі-

лософування. Проте ця розвідка не може заповнити лакуни у розумінні лопатінського тлумачення поняття душі. Важливість цього аспекту творчості мислителя, з одного боку, та відсутність у вітчизняній фаховій літературі бодай спроби розібратися у цій проблемі, з іншого, зумовлює необхідність реконструкції лопатінського розуміння проблеми душі, здійснення якої і має на меті наша стаття.

Хоча поняття душі увійшло до філософського обігу та постало предметом спеціального дослідження ще у працях Платона та Аристотеля, майже за дві з половиною тисячі років ясності у цьому питанні досягнуто так і не було. А вже наприкінці XIX ст. такі поняття, як душа і духовний світ, виявилися, з огляду широкого загалу, анахронізмом. Домінування природничо-наукової настанови з її постулатами фізіологічного монізму, який жорстко «прив'язує» психіку людини до конкретного біологічного органу — мозку, а «поруки душі» — до електричних сигналів між нейронами, маргіналізує суто філософське дослідження внутрішнього світу людини. І хоч як не дивно, саме в ці часи професор філософії Московського університету Л. Лопатін починає з усією завзятістю відстоювати первинність духовної субстанції щодо тілесної і проголошувати душу джерелом усіх психічних процесів людини.

Відразу відзначимо, що пильність до проблеми душі зумовлена самим філософським світоглядом Лопатіна, який дотримувався виразно спіритуалістичних поглядів. Термін «спіритуалізм» (від лат. *spiritus* — дух) майже вийшов із сучасного філософського слововжитку, проте наприкінці XIX — на початку XX ст. він був досить актуальним і відсилав до філософського напрямку, який проголошує дух первинною реальністю, активною, дієвою субстанцією. Спіритуалізм визнає реальну духовність усього сущого, яка не залежить від абстракцій і логічних узагальнень. Він проголошує, що начало й основа речей є духовною, внутрішньо живою та дієвою силою ще до оприявлення у природі та людстві. Звідси і всі речі є одухотвореними, адже, врешті-решт, немає нічого, крім духу [11, с. 338]. Джерелом поняття субстанції спіритуалізм визнає Я, яке видобуває своє знання із самопізнання, що, у свою чергу, виступає постачальником достеменних свідчень про істинне ество людини. Внаслідок процесу саморефлексії людина, розділяючи своє Я на дві сфери — сферу безпосереднього життя, де Я активно сприймає і відчуває навколишню дійсність, та сферу абстрактного знання про Я, — доходить висновку

про те, що в основі усіх психічних процесів, які невпинно змінюють один одного, лежить певна субстанційна основа, що забезпечує цю сталість [2, с. 26]. До речників спіритуалістичної філософії зараховують, зокрема, Аврелія Августина (354–430), який розвинув ідею про те, що само-свідомість є ґрунтом, на якому об'єднуються всі прояви душевного життя — від інтелектуальних до емоційних. Великого значення він надавав даним внутрішнього досвіду, які виразно підтверджують реальність Я та єдність усіх його проявів. Вагомий внесок у розвиток спіритуалістичного вчення зробив Рене Декарт (1596–1650), проголосивши субстанційність душі та назвавши самопізнання вихідним пунктом осягнення навколишньої дійсності. Готфрід Вільгельм Ляйбніц (1646–1716) зі своїм вченням про монади та обґрунтуванням достовірності самосвідомості, а також Джордж Берклі (1685–1753) з його переконанням у тому, що насправді існує лише дух, натомість матеріальний світ є лише оманною відчуттів, сприяли остаточному оформленню спіритуалістичної картини світу [2, с. 25].

Що ж до Льва Лопатіна, глибоко зацікавленого дослідженням духовної царини людського буття, то спіритуалістичне світобачення було надзвичайно близьким йому за духом і спрямованістю. Особливої ваги для російського мислителя, котрий вважав філософування не абстрактним розумуванням, а безпосередньою особистісною справою життя, реалізацією сутнісних поривів, набувало саме питання душі. Як згадував його близький друг, російський філософ Євген Трубецькой (1863–1920), саме відчуття індивідуальності духу і прагнення будь-що відстояти його є пафосом лопатінського вчення, а переконання у тому, що незнищенна індивідуальність людини існуватиме вічно, що б не сталося з її тілесною оболонкою, є «корінним, життєвим переконанням Лопатіна як філософа» [13, с. 461]. Проте Л. Лопатін не задовольнявся самим лише особистим, навіть і найсильнішим, переконанням. Він прагнув ґрунтовно дослідити питання про душу, аби, уникнувши логічних суперечностей, отримати про неї раціонально обґрунтоване знання.

У визначенні поняття душі Л. Лопатін відштовхується від традиції спіритуалізму, яка проголошує душу вічною, внутрішньо єдиною, дієвою силою, що усвідомлює сама себе. Вона пов'язана з тілом і прагне реалізувати себе в ньому, як у своєму органі, а через нього — й у навколишньому світі, відповідно до власних цілей та стремлень [9, с. 526]. Дотримуючись настанов спіритуалізму, значну роль мислитель відводить

безпосередньому внутрішньому досвіду, проте не приймає його даних на віру, завжди вдаючись до їхньої перевірки. Співпадіння висновків слугує для нього найкращим доказом достовірності безпосередніх свідчень свідомості.

Під терміном «субстанція» Лопатін розуміє те, чому належать явища і що в них являється, тобто використовує його в найбільш широкому та загальному значенні. Мислитель зауважує, що впродовж віків початкове загальне значення цього терміна було заміщено новими смислами. На жаль, навіть використання термінів-замінників (наприклад: суть, річ, предмет, сутність) не врятовують ситуації, оскільки є ще розмитішими та непевнішими, а до того ж — обмеженими у своїх значеннях [8, с. 175, прим.]. Саме тому, аби уникнути ще більшої плутанини, Лопатін надає перевагу термінові «субстанція», намагаючись уникати його старих метафізичних конотацій.

Згідно з принципом субстанційності, в будь-якій дії, явищі чи стані щось діє, являється чи знає стану [5, с. 316]; «немає явищ поза субстанціями, як немає субстанцій поза їх властивостями, станами і діями; природа субстанції втілюється в законах і властивостях її явищ, і навпаки, не можна вважати за природу субстанції те, що ніяк у ній не проявляється. Інакше кажучи, субстанція не трансцендентна, а іманентна своїм явищам, — кожне явище, у своїй справжній дійсності, є самою субстанцією в даний окремий момент свого буття» [8, с. 175]. Найкращим обґрунтуванням цієї істини є глибока логічна неможливість жодних спроб приписати дійсність будь-яким непроявлюваним сутностям та безсубстратним явищам, тож, аби уникнути логічної суперечності, треба прийняти істину співвідносності субстанції та її явищ. Лопатін наполягає на тому, що визнання цієї істини в усій її широті та неминучості висновків є надійним порятунком від метафізичних примар [8, с. 175]. Відповідно до істини співвідносності, людина у своїх станах і діях безпосередньо сприймає свою істинну сутність, тобто має прямий доступ до свого єства. Отже, щодо душі — слід визнати іманентність її субстанції своїм явищам. Це означає, що у властивостях явищ душі повинні реалізовуватися її властивості як субстанції, і навпаки — те, що не має вираження через жодні психічні факти, не може вважатися властивістю душі [8, с. 177].

Істина співвідносності породжує ще один надзвичайно важливий наслідок: оскільки в душевному житті безпосередньо дана її дієва субстанція, то у властивостях, законах й усьому ла-

ді явищ цього життя повинна безперервно проявлятися її реальна присутність. У всьому, що відбувається в людині і постає перед її свідомістю, повинна наочно увиразнюватися субстанційна природа душі, подібно до того, як у кожному процесі фізичної природи неодмінно міститься речовина з усіма її властивостями [8, с. 177]. Мислитель наголошує, що явище і субстанція є поняттями комплементарними: ними позначаються дві нерозривні сторони однієї й тієї ж дійсності, які можуть бути відокремлені одна від одної виключно шляхом абстрагування; проте вони, все ж таки, не є тотожними [8, с. 178].

Субстанція наділена надчасовим буттям. Вона лишається тією самою, тоді як її явища, дії та стани щомиті стають іншими. Внутрішня тотожність субстанції у різні моменти її буття забезпечується тим, що вона не підпорядковується основному законові часу — безперервному зникненню теперішнього в минулому. Субстанція дана не поза своїми явищами, а в них, як постійне джерело їх енергії; в той же час явища постійно змінюються і перетікають одне в одне, тому і сама субстанція не може бути цілком відсторонена від часових процесів. Але те, що в часі, взятому самому по собі, постає як нестримне зникнення кожного моменту, для субстанції здійснюється як її позитивна тривалість або як її дійсне збереження у зміні різних станів. Тільки завдяки цьому час стає формою реального процесу, а не опиняється суто негативною силою, яка поглинає будь-яку дійсність, як тільки вона з'явиться на світ [8, с. 183].

Лев Лопатін наголошує, що душевне життя, яким воно постає перед внутрішнім досвідом людини, її самоусвідомленням, є не просто низкою психічних явищ. Адже тоді весь зміст психічного обмежувався б рамками теперішнього, без жодної можливості проникнення у минуле та майбутнє, а зміст свідомості становили б невловимі миттєві явища; тож жодного уявлення про тривалість і процес виникнути не могло б. Душевне життя, за такої умови, являло б собою тільки низку ланок, що безупинно зникають у небутті. «Тривалість психічних феноменів є неминучою умовою їх усвідомлюваності, — зауважує Лопатін, — це однаково можна сказати про всі операції душі на всіх ступенях душевного життя» [8, с. 186]. Експериментальні дані доводять, що відчуття, які тривають надзвичайно малий проміжок часу, залишаються поза увагою свідомості. З цього з певністю можна зробити висновок, що кожне, навіть найпростіше та наймиттєвіше, відчуття є результатом акту синтезу, який поєднує в собі не тільки теперішнє з мину-

лим, а й феноменальне із субстанційним [8, с. 188]. Це означає, що зазначений синтез не підпорядковується основному законові часу — постійному зникненню теперішнього у небутті, та має у собі щось, що вивищується над йогоплинністю і зберігає реальну тотожність у різні моменти буття. Лопатін наголошує, що це можливо лише тоді, коли в актах психічного синтезу оприявнюється субстанційна сила душевного життя. Іншими словами, психічний синтез відображає надчасові відношення тільки завдяки тому, що в ньому безпосередньо реалізується стала єдність людського Я; за інших умов саме поняття такого синтезу містило б логічну суперечність. Але, з іншого боку, зауважує мислитель, без дійсного психічного синтезу внутрішній досвід людини був би неможливим [8, с. 189]. Тому, на велике переконання Лопатіна, єдність синтезу є беззаперечним фактом душевного існування.

Мислитель звертає увагу на те, що відчуття, почуття та думки сприймаються людиною в їх конкретності й оформленості. Отже, безпосереднім предметом свідомості завжди є саме внутрішньо єдиний психічний синтез, а зовсім неплинно-змінний процес, який слугує його матеріалом. Надзвичайно важливим при цьому є те, що цю постійно дієву синтезуючу діяльність людина сприймає саме як свою; навіть більше, вона сама себе усвідомлює лише настільки, наскільки відчуває, бажає, мислить. Це означає, що у душевному досвіді людині прямо відкривається внутрішня співвідносність феноменального та субстанційного, що в єдності своїх дій вона пізнає та переживає свою власну тотожність діяльної істоти [8, с. 190]. Як зазначає Л. Лопатін, «ми ніколи не усвідомлюємо і не можемо усвідомлювати самі лише явища; постійним і єдиним предметом нашого внутрішнього досвіду завжди опиняється субстанційна тотожність нашої свідомості в її різноманітних виразах» [8, с. 190].

Саме субстанційна єдність душі забезпечує метафізичну реальність для людини її спогадів, її минулого. Без неї людина взагалі не могла б усвідомити час, ставитися до нього як до чогось реального. Особливу увагу мислитель приділяє доведенню того, що реальність часу є найбільш очевидним, точним і беззаперечним доказом надчасової природи людського Я [7, с. 298]. Таке твердження є цілком логічним висновком з усього зазначеного вище про природу субстанції та її відношення до часу. Адже, з одного боку, якби душа становила лише низку миттєвих станів, які б постійно змінювали один одного, то душевне життя обмежувалося б лише цими миттєвостями, не маючи доступу до тих, що вже минули чи

ще не виникли. З іншого боку, час із його мінливістю іплинністю ніколи не зміг би бути досягнутий тим, що саме по собі є тимчасовим. Лопатін зауважує, що для усвідомлення часу необхідно, щоб у часовому процесі перебувало щось, що не поглинається часом і не зникає в ньому, що має доступ до різних моментів часу. Він наголошує, що «усвідомлення часу є субстанційною функцією душі» [8, с. 194].

Сприймаючи себе, індивідуальна субстанція, якою є душа, має бути наділена пам'яттю, як усвідомленням реальності минулих станів у їхньому істинному порядку, та сприйняттям часу, як розрізненням між пережитим і тим, що переживається, і як постійним передбаченням майбутнього та прагненням до нього. Звідси мислитель робить висновок, що пам'ять та усвідомлення часу є необхідними атрибутами діяльної субстанції, яка себе усвідомлює [8, с. 195]. Отже, це слугує яскравим доказом того, що єдність свідомості є стрижневим фактом психічного життя; вона не є похідним продуктом примхливої гри явищ людського ества, а виступає засадничою умовою самої можливості будь-яких суб'єктивних явищ [8, с. 195]. Мислитель звертає увагу на те, що важливість цієї істини була з усією переконливістю оцінена ще Кантом — у його теорії трансцендентальної аперцепції, що проголошує апріорну єдність самосвідомості умовою можливості будь-якого знання. Безперервно сприймаючи та переживаючи свою внутрішню тотожність у різноманітні стани, людина тим самим усвідомлює, що вона не тільки є, а й була і буде. Усвідомлення цієї тривалої тотожності відкривається людині у кожному акті, а усвідомлення часу постає лише її узагальненою формою. Тривала тотожність є підґрунтям для усвідомлення людиною своєї особистості. Саме тому єдність свідомості можна впевнено назвати трансцендентальним фактом внутрішнього досвіду [8, с. 195].

Поряд із єдністю свідомості, як трансцендентальний факт внутрішнього досвіду Лопатін розглядає й усвідомлення реальності часу. Обидва ці факти забезпечують внутрішню тотожність свідомого ества людини й, що дуже важливо, є первинними елементами її душевного життя. Вони є умовою виникнення досвіду, а не його продуктом, адже все, що входить до досвіду, переломлюється через їх призму; інакше воно не могло б бути сприйнятим та усвідомленим [8, с. 199].

До вищезазначених трансцендентальних фактів внутрішнього досвіду мислитель додає ще один — усвідомлення власної активності. Лопатін особливо наголошує на тісному пере-

плетенні всіх трансцендентальних фактів, адже усвідомлення власної єдності відбувається виключно завдяки синтезу різноманіття вражень у неперервній внутрішній totoжності свідомості. Саме в цих процесах об'єднання та синтезу найперше і розкривається активна діяльність суб'єкта, що протікає на ґрунті єдиної субстанційної основи свідомості, чим виразно підтверджується факт її єдності [8, с. 199]. Проте прояви активності свідомості аж ніяк не обмежуються першопочатковим синтезом. Лопатін звертає увагу на те, що саме завдяки активності свідомості людина може здійснювати мисленеві операції, а усвідомлювана самодіяльність є обов'язковою умовою можливості розрізнення різноманітних емоцій та абстрактних понять [8, с. 200]. При цьому активність свідомості завжди творча, оскільки навіть найпростіший акт не є лише повторенням того, що вже існує, а творенням чогось нового. Індивідуальна свідомість, як породження духу, демонструє нероздільність свідомості та творчості, бо кожний прояв свідомості є за своєю сутністю творчим актом [10, с. 122].

Ці відомості людина отримує через самоспостереження. Метод інтроспекції дуже високо поціновується Л. Лопатіним, який вважає його найпершим та основним методом психології. Така оцінка зумовлена тим, що самоспогляданню відкрита внутрішня дійсність свідомості у її істинній, справжній суті. Проте цей метод має також і значне обмеження — істинне знання він надає лише про нашу власну свідомість, натомість свідомість інших людей залишається справжньою *terra incognita*. Свідомість людини завжди індивідуальна, в цьому полягає її природна межа [6, с. 19]. Про душевне життя інших людей можна судити лише за аналогією із власним, екстраполюючи на нього найзагальніші закони і факти. Таке судження за аналогією, наголошує мислитель, є не довільним припущенням, а логічною необхідністю, оскільки стосується безпосередніх інтуїцій духовного.

Спіритуалізм становить завершений філософський світогляд, який має не лише теоретичний, а й практичний смисл, оскільки теоретичні істини спіритуалізму є водночас і постулатами моральної самосвідомості. Яскравим прикладом цього слугує ідея безсмертя душі, яка, поряд із

ідеями свободи волі та розумного світоустрою, належить до ключових понять лопатінського етичного вчення як «об'єктивного знання про справжнє призначення людини» [10, с. 111]. Ідея безсмертя душі є логічним висновком з ідеї субстанційної природи людського духу. Мислитель наголошує, що світ, як творіння свободи та розуму, має містити у собі мету, якою не може бути ніщо інше, крім людської душі. Адже «людська душа є те нескінченно цінне у собі, перед яким меркне значення всіх інших речей» [10, с. 111]. Лопатін наголошує, що висновок про безсмертя душі є не тільки теоретично, а й морально необхідним.

Отже, в результаті здійсненого аналізу Лопатін доходить висновку про те, що «наше Я, або наша душа, розкривається в нашому досвіді як єдина, стала, дієва субстанція, яка усвідомлює себе в цих якостях» [8, с. 200]. Ці властивості одночасно є й умовами та невід'ємними елементами змісту душевного життя. У досвіді свідомості людина завжди має доступ до її субстанційного носія і, сприймаючи явища духу, вона сприймає сам дух, оскільки він реалізується через них у своїх істинних ознаках [8, с. 201]. Тож душа людини є не метафізичною мрією, а істинним предметом її внутрішнього досвіду, навіть його єдиним предметом, адже все сприймається людьми саме в якості її модифікацій [9, с. 522]. У царині моральної філософії ідея безсмертя душі відіграє важливу роль, адже спрямовує людину до вічного ідеалу добра та любові.

Такою є інтерпретація проблеми душі у філософії Льва Лопатіна. Звісно, його інтерпретації можна дорікнути відсутністю оригінальності, адже, відштовхуючись від традиції спіритуалістичної філософії, у засадничих положеннях свого вчення про душу російський мислитель наслідує її ключові висновки. Але тут варто зауважити, що Лопатін і не мав на меті створення оригінального, принципово нового вчення. Він намагався натомість вибудувати несуперечливе вчення про душу, спроможне раціонально обґрунтувати безпосередні дані внутрішнього досвіду людини, її найінтимніші інтенції та сподівання та пояснити те, що кожна людина відчуває і знає про себе, як тільки зосереджує увагу на своєму внутрішньому світі, своєму єстві. Цієї мети, як бачимо, Лев Лопатін цілком досяг.

Список літератури

1. Беганцова И. С. Психологические идеи Л. М. Лопатина : дис. на соиск. ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07, 19.00.01 / Беганцова Ирина Серафимовна. — Н. Новгород, 2001. — 190 с.
2. Ивлева М. И. Спиритуалистическая концепция нравственности: этика Л. Лопатина / М. И. Ивлева // Социально-экономические и правовые исследования. — 2007. — № 1. — С. 24–37.

3. Ильин Н. П. Дух как союзник души / Н. П. Ильин // Философская культура. — 2005. — № 2. — Режим доступа : <http://www.hrono.ru/proekty/metafizik/fk202.html>. — Назва з екрана.
4. Кондаков И. М. Лев Михайлович Лопатин. Психолог сверхчувственных миров / И. М. Кондаков // Выдающиеся психологи Москвы [под ред. В. В. Рубцова, М. Г. Ярошевского]. — М. : Психол. ин-т РАО ; Международный образовательный и психол. колледж, 1997. — С. 65–78.
5. Лопатин Л. М. Аксиомы философии / Л. М. Лопатин // Аксиомы философии : Избранные статьи / [сост., подгот. текста, вступ. ст. и прим. И. В. Борисовой]. — М. : РОССПЭН, 1996. — С. 315–329.
6. Лопатин Л. М. Курс психологии / Л. М. Лопатин. — М. : Типо-литогр. Ю. Венера, 1903. — 342 с.
7. Лопатин Л. М. Положительные задачи философии. Ч. 2 : Закон причинной связи как основа умозрительного знания действительности / Л. М. Лопатин. — М. : Тип. Э. Лиснера и Ю. Романа, 1891. — 391 с.
8. Лопатин Л. М. Понятие о душе по данным внутреннего опыта / Л. М. Лопатин // Аксиомы философии : Избранные статьи / [сост., подгот. текста, вступ. ст. и прим. И. В. Борисовой]. — М. : РОССПЭН, 1996. — С. 174–202.
9. Лопатин Л. М. Спиритуализм как психологическая гипотеза / Л. М. Лопатин // Вопросы философии и психологии. — 1897. — Кн. 38. — С. 486–534.
10. Лопатин Л. М. Теоретические основы сознательной нравственной жизни / Л. М. Лопатин // Аксиомы философии : Избранные статьи. — М. : РОССПЭН, 1996. — С. 84–124.
11. Лопатин Л. М. Типические системы философии / Л. М. Лопатин // Там само. — С. 330–355.
12. Торнуев А. С. Философская антропология Л. М. Лопатина: дис. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.13 / Торнуев Алексей Сергеевич. — СПб., 2005. — 148 с.
13. Трубецкой Е. Н. Москва в конце восьмидесятых и в начале девяностых годов. Лопатинский кружок / Е. Н. Трубецкой // Аксиомы философии : Избранные статьи / [сост., подгот. текста, вступ. ст. и прим. И. В. Борисовой]. — М. : РОССПЭН, 1996. — С. 455–463.

O. Zherybor

INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF SOUL IN LEV LOPATIN'S PHILOSOPHY

The article deals with the problem of the soul in the philosophy of the famous Russian philosopher of the late XIX — early XX century Lev Lopatin.

Keywords: spiritualism, soul, spirit, phenomenon, substance, time, action, activity, immortality of soul.

Матеріал надійшов 10.02.2013 р.

УДК 165.741+159.9.019(73)“19”

Самчук В. А.

ІНТЕРАКТИВНА ТЕОРІЯ САМОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ДЖОРДЖА МІДА

У статті розглянуто ключові елементи теорії самості американського філософа-прагматиста та соціального психолога першої третини XX ст. Джорджа Міда. Також досліджено історико-філософський контекст виникнення цієї теорії та її впливи на подальшу філософію.

Ключові слова: теорія самості Дж. Міда, соціальна філософія, прагматизм, інтерсуб'єктивність, соціальний біхевіоризм, символічний інтеракціонізм, жест, рольова теорія самості, узагальнений інший.

Вчення Джорджа Міда, видатного американського філософа, який зробив значний внесок у соціальну філософію, філософію прагматизму, соціальну психологію, на сьогодні залишається ще мало дослідженим з точки зору його значного історико-філософського та міждисциплінар-

ного потенціалу. Стаття має за мету здійснити один із перших кроків у напрямку виокремлення й дослідницької конкретизації історико-філософської проблематики у творах Дж. Міда. Йдеться про те, що філософські здобутки Дж. Міда мають потужне історико-філософське